

NÉPRAJZ

ADATOK A SZABADSZÁLLÁSI PÁSZTORÉLET FOLKLÓRJÁHOZ

BARNA GÁBOR

A néprajz a pásztorélet kutatása során egy erősen specializált foglalkozású társadalmi réteg, foglalkozási csoport hagyományait vizsgálja. Olyan hagyományt, amelynek bizonyos részterületei a kivülálló más paraszti rétegek, csoportok számára ismeretlenek. E sajátos, erősen foglalkozáshoz kötött pásztori hagyománykör ott tudott kellő érvénnyel funkcionálni, s emlékeiben napjainkig fennmaradni, ahol a pásztorok megfelelő (nagyobb) létszámú közösséget alkottak egy-egy vidék, egy-egy település társadalmán belül. Ez pedig csak ott alakulhatott ki, ahol az állattenyésztésnek vagy valamelyik ágának a gazdálkodás egészében meghatározó jelentősége volt.

Ilyen terület volt a Kiskunság – a kiskun városok, amelyek közül most elsősorban Szabadszállás hagyományait vizsgálom –, emellett pedig a Hortobágy, a Nagykunság s bizonyos hegyvidéki területek (pl. Bakony, Hargita) sorolhatók még ide. A Tisza menti aprófalvas területen vagy akár a Tápó mentén legelő hiányában ezzel szemben nem válhatott a legeltető állattartás egyik ága sem kimagasló fontosságúvá. Ilyenformán nem alakulhatott ki egy viszonylag nagy létszámú, és többé-kevésbé zárt társadalmi réteg. A pásztorok itt – uradalmakban vagy paraszti közösségekben – beletartoztak a cselédek, a gazdasági alkalmazottak szélesebb rétegébe.

Kevés tájegységünkről mondhatjuk el azt, amit éppen a Kiskunságról joggal állíthatunk, hogy legalább fő vonalaiban s történetileg is ismerjük a vidék állattartását, pásztorokodását és ezen belül is a pásztorélet sok sajátos, folklorisztikus mozzanatát. A viszonylag jelentős szakirodalom teremti meg tehát az alapot ahhoz, hogy folyamatos munkával a talán még kevésbé kidolgozott részproblémákat vagy a kevésbé ismert településeket is folyamatosan feltárjuk és feldolgozzuk. Ilyen részproblémák pedig akadnak, különösen a pásztorélet folklórájának területén.

Az előbb gazdagnak mondott szakirodalom ugyanis ebben a vonatkozásban szegényesebb. Bár egy-két adatot a Kiskunságra vonatkozóan már múlt századi szer-

zóktól is ismerünk, pl. Baksay Sándor és Vahot Imre tollából¹, az adatok csupán századunk elején sokasodnak. Madarassy László², majd később Tálasi István³ tett közzé történetileg is nagyon becses anyagot. Legújabban pedig Nagy Czirok László⁴ könyveit említhetjük, amelyek anyaga, adatainak frissesége és részletessége bizonyára fölülmúlhatatlan lesz a ma és a jövő néprajzosa számára. Nagy Czirok László munkáihoz hasonlóan életközeli leírásokat olvashatunk Látos Sándor⁵ könyveiben, novelláiban is, bár ezek nem a pásztorokkal, hanem általában a városok és a tanyai lakosság életével foglalkoznak, de a Kiskunság földrajzi keretei között.

Sok hasonló vonás fedezhető fel a Kiskunság és a közeli nagyobb városok, a Háromváros (Kecskemét, Nagykovács, Cegléd), valamint a Kiskunsággal szomszédos területek pásztorélete között. Ez utóbbira nagyon sok tanulságos adatot tartalmaznak a Tisza mentéről Kádár Lajos önéletrajzi vonatkozású szépirodalmi alkotásai⁶, s Janó Ákos monográfiája.⁷

E rövid tanulmány csak néhány adatában, s elsősorban Szabadszállás vonatkozásában igyekszik kiegészíteni a táj pásztorfolklorjáról alkotott eddigi ismereteinket. Néhány vonatkozásban csupán, hiszen a szabadszállási kutatás során a terepmunkára viszonylag kevés időt fordíthattam. Hangsúlyozom azonban, hogy az állattartás, az állattenyésztés általában feltételezi a pásztorok és az állattartó gazdák kölcsönös és szoros kapcsolatát, így tehát az alább ismertetésre kerülő szokások nagyobb része – ha más jelentőséggel is – részét alkotja a nem pásztori rétegek hagyományanyagának is.

Rögtön ilyen esemény a pásztorok megfogadása, alkalmazása, s az alkalmazás határterminusai. Ennek hagyományos formái időpontjai legtöbbször a juhászatban maradtak fenn. Korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a Kiskunság területén fokozatosan a juhászat vált legnagyobb jelentőségű ágazattá, szemben a nagyjószágtartással. Amíg a nagyjószárok (ló, marha) pásztorait általában a legeltetési időnyre fogadták fel Szent György-naptól (április 24.) Katalinig (november 25.), addig a juhászok éves alkalmazottak voltak. A fejős juhászat gazdasági érdekeinek megfelelően a juhászok Dömötörtől Dömötörig (október 26.) szegődtek. Egyéb forrásokból tudjuk, hogy ez volt a régebbi szegődési terminus, amely vidékünkön csak az első világháború után változott át Szent Mihály-naptól Szent Mihály-napig tartó alkalmazási viszonyra, szerződésre

¹ Baksay Sándor 1917, Vahot Imre – Kubinyi Ferenc 1953, 1854.

² Madarassy László, 1904, Madarassy László 1912.

³ Tálasi István 1936, Tálasi István 1977.

⁴ Nagy Czirok László 1959, Nagy Czirok László 1963, Nagy Czirok László 1965.

⁵ Látos Sándor 1944., Látos Sándor 1965., Látos Sándor 1967.

⁶ Kádár Lajos 1956.

⁷ Janó Ákos 1982.

(szeptember 29.). Ez a változás a Tiszántúlon, a Hortobágy vidékén már jóval korábban bekövetkezett.⁸

Szabadszálláson – és minden más településen – adataim szerint a pásztorokat a Legeltetési Bizottság alkalmazta. A Bizottság ügyeit az elnök, a gazda és a választmányi tagok intézték. A nagypásztorokat jóval a kiverés előtti hónapokban fogadták meg. A fogadás időpontját kihirdették a községben és így arra bárki jelentkezhetett. A korábbi pásztorok is jelentkezhetek, ha maradni akartak. Ha a gazdák elégedettek voltak vele, akkor megfogadták, s bérét egy kicsit mindig szaporíthatták. Áldomás, multság a pásztorfogadás után nem volt, emlékezik vissza Dezső Mihály egykori gulyás. A juhászfogadásra szintén jóval korábban Dömötör-nap előtt került sor, még augusztus folyamán.⁹ A számadó pásztorok megfogadásánál, alkalmazásánál hagyományos multságokra általában nem bukkantam, kivéve a juhászoknál, amelyre még visszatérek. Vannak adataim a közös juhászatnál arra vonatkozóan is, hogy a pásztor Józsefnaptól (március 19.) karácsonyig fogadták meg, azaz a legeltetési időnyre (Fülöpszállás).

A pásztorfogadás körüli hagyományos multságokat megtaláljuk viszont a Szent György-nap körüli időkben a bojtárfogadások idején. A bojtárok alkalmazása Szabadszálláson, általában a Kiskunságon és másutt is a számadó pásztorok feladata volt, akik bojtárjaikat kizárólag csak a legeltetési időnyre, többnyire Szent Györgynaptól Dömötörig, Katalinig szerződtették. Szent György-napja mindenkor nagyon fontos határnapnak számított. Ennek betartása századunkban a hagyományos ősi formákhoz való alkalmazkodást jelentette. A bojtárokhoz hasonlóan a múlt században ez a nap volt a „béresek és szolgák” változásának időpontja¹⁰, valamint a nagypásztorok alkalmazásának egyik lehetséges határnapjai is.¹¹ Századunkban a pásztorok a bojtárfogadás után zárt körben tartottak multságot.

Itt említem meg, hogy a vidékenként eltérő formákat mutató juhászavatásra Szabadszálláson és környékén is rábukkantam. Mindezek részei egy igen ősi, több foglalkozási csoportnál is megtalálható avatási szokásrendnek. A szabadszállási avatásban a bojtárok erejét, ügyességét tették próbára. A felfogadott bojtárgyerekeknek ugyanis elszegődésekor egy vágót kellett beszerezni, azaz valamelyik szomszédos nyájból el kellett lopni egy birkát, azt el kellett készítenie és meg kellett vendégelni juhásztársait, köztük gyakran magát a kárvallott juhászt is. Ha ezt a feladatot sikerrel teljesítette, ezzel bizonyította bátorságát, életrevalóságát a többi pásztor előtt. Vannak adataink a veréssel történő juhászavatásra is, amikor az idősebb juhászok botjukkal a

---

⁸ Barna Gábor 1979. 179. sk.

⁹ Janó Ákos 1982. 44.

¹⁰ Morvay Péter 1955. 286.

¹¹ Janó Ákos (szerk.) 1965. 133.

bojtár fenekére verve avatták fel juhásznak. Ebben a tekintetben a Kiskunság területe a Tiszazuggal is hasonlóságot mutat, illetőleg a bojtárvatásnak ez a formája a pásztorvándorlások révén eljutott a Tiszazugba is.

Amíg a nyájak kihajtása, a kiverés a nagyjóságoknál Szent György-nap körüli időkre rögzítődött, a juhok első tavaszi kihajtását csupán az időjárás és a mező állapota befolyásolta. Mindegyik nyáj pásztora számára azonban az első kihajtás ünnepléses esemény is volt egyúttal, amikor a gazdák nagyon gyakran megajándékozták a pásztorokat. A gulyások például ekkor kapták az ún. szoktatópénzt, amelyet ők ajándékként könyveltek el, a gazdák pedig a pásztorbérhez tartozandónak ítélték. Szabadszálláson a marhát kihajtották a legelőre, s a gulyás ott írta össze a gondjaira bízott jóságokat. Szent György-nap volt a gulya kiverésének ideje a szomszédos Kunszentmiklóson is. A kihajtás utáni napokban, de már odakint a legelőkön, a pásztorok zárkörű mulatságot, évkezdő mulatságot tartottak.

Bár húsvét és a tőle függő ünnepek az ún. mozgó ünnepek közé tartoznak, más vidékekhez – pl. a Hortobágyhoz – hasonlóan ezen a tájon nagypéntek a jóságherélés hagyományos napja. A juhászok ekkor végezték a bárányok farkalását is. A farkalás azonban nem volt általános Szabadszálláson és környékén. A juhászok visszaemlékezése szerint főleg a Dunántúlon gyakorolták, s a kiskunsági juhászok is elsősorban a Dunántúlra szegődve ismerkedtek meg vele. Némelyik juhász pedig visszatérve magával hozta ezt a szokást szülőhelyére is. Mivel a heréléshez és a farkaláshoz több ember összeműködése volt szükséges, ezért több pásztor együtt végezte ezeket a munkákat. Így megfelelő alkalom adódott a munka végeztével kisebbfajta zártkörű mulatságra is, amelyre a farkakat és a heréket készítették el. Azt mondják, hogy a nagypéntek a reformátusoknál is szigorú böjt volt, amit a pásztorok is betartottak. Éppen ezért pálinkára kiheréltünk, mondják, azaz napközben jóformán csak pálinkát ittak. Az elkészített farokpörköltet vagy a tojásosan megsütött heréket csupán az Esthajnalcsillag feljötte után ették meg, amikor is hitük szerint véget ért a böjt. (Itt jegyzem meg, hogy a nagypénteki pálinkaivás szinte szertartásos szokása a férfiak körében nemcsak Szabadszállás környékére, hanem gyűjtésem alapján általában az Alföldre is jellemző. Azon a középkori felfogáson alapszik, hogy a folyadék nem töri meg a böjtöt – *liquor non frangit ieiunium*. Másutt a pálinkaivásnak a nagypénteki étrendben elfoglalt helyét nem vizsgáltam.)

A heréléshez és a farkaláshoz hasonlóan a tenyésztés más alkalmi, munkafolyamatai is jelentős pásztorünnepnek számítottak. A nyár elején szokásos birkanyírást maguk a juhászok nevezik pásztorünnepnek, s annak mondják az ezen a vidéken egykor szokásban volt csikonyírást is. Erre júniusban került sor általában. Ezen részt vettek a pásztorok és a gazdák is, s ebből az alkalomból lovas és szamaras ügyességi

versenyeket rendeztek.¹² (Hasonló pásztori ügyességi versenyek voltak a Hortobágy vidékén is.¹³)

Sajátos mozzanatként említhetjük meg a pásztorok országszerte ismert megajándékozását, amelyet a legutóbbi időkig gyakoroltak. Ebben Szabadszálláson (és másutt is) elsősorban a naponta kijáró nyájak pásztorai részesültek, azaz a csürhével és a csordával kijáró pásztorok. Az ajándékozás alkalmi főleg a nagyobb egyházi ünnepek: karácsony, húsvét és pünkösd, valamint a tenyésztés egyes eseményei. Az ünnepek közül különösen pünkösd jelentősége volt nagy, hiszen ekkor a naponta kijáró nyájak mind legelőre jártak, míg húsvétkor és karácsonykor nem mindig. Pünkösd a pásztorok megajándékozásának jeles alkalmi a Hortobágy vidékén is, ott egyúttal a nyájak, a nyájban lévő jószágok felnézésének is alkalmi volt.¹⁴ Szabadszálláson a csordás pl. pünkösdkör, beszoruláskor és bérszedéskor kapott ajándékot, a kunszentmiklósi disznócsordás pedig karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor is, hiszen a csürhével egész évben kijárhattak. Az ajándékozási alkalmak napján kihajtáskor a pásztorok zsákkal, szatyrokkal jártak, s ezekbe gyűjtötték a háziaktól kapott ajándékot. Ennek formáit pedig a hagyomány szabályozta. Pünkösdkor feltétlenül kis fonott kalácsot, egy üveg bort és apró süteményt adtak a pásztoroknak. Kunszentmiklóson úgy mondják, hogy a gazdasszony a kötője alatt vitte ki a pásztoroknak. Egyes családoknál a kalács és bor mellé még adhattak kolbászt, szalonnát és túróslépenyt is.

A tenyésztés jelentős alkalmi között, amikor a pásztoroknak ajándék járt, ott van a várható szaporulat hírvil vitele, a gazdának jelentése. A pásztoroknak kötelessége is volt, de mivel ajándék is járt érte, érdeke is, hogy mielőbb jelentse a gazdának: *mögfolyatott a tehén vagy möggörgött a disznó*. Ilyenkor a gazdától szalonnát, kolbászt vagy egy kis borralalót kaptak.

A legjelentősebb és a leglátványosabb pásztorünnepek és pásztorszokások között Szabadszálláson és környékén is az őszi, beszorulást követő pásztorünnepeket tarthatjuk számon. Ez mindegyik állattartó vidékünkön így szokás.¹⁵ Ezek a multságok kapcsolódnak a gazdasági év, a legeltetési idény végéhez, valamint a pásztorok váltakozásához, azaz szegődésük lejártához és megújításához.¹⁶

Ennek legszebb formái a juhászatban voltak szokásosak, ezek voltak a dömötörözés, a dömötöri juhászbálak, a juhtorok. E multságoknak a szokásrendben elfoglalt jelentőségét Szabadszálláson, Kunszentmiklóson és környékén az is mutatja, hogy a dömötöri vacsorákat századunkban már nemcsak a pásztorok s a juhtartó

¹² Nagy Czirok László 1959. 271. sk.

¹³ Barna Gábor 1979. 225.

¹⁴ Barna Gábor 1979. 207. sk.

¹⁵ Barna Gábor 1979. 225. sk.

¹⁶ Szabadfalvi József 1964.

gazdák, hanem a különböző polgári körök és egyetek is megtartották. A szokás tehát egy szűkebb társadalmi csoport szokásából egy egész közösség ünnepévé vált. Ezen pedig már minden rendű-rangú és foglalkozású ember részt vehetett. Dömötör-nap ilyen hangsúlyos volta jelzi egyúttal a juhászat gazdasági jelentőségét is a Kiskunságban.

A dömötörözés legszebb leírásai Nagy Czirok László könyveiben olvashatók.¹⁷ A vendéglátó juhászszámadó lakásán gyülekeztek a juhásztársak, a szomszédos legelő-kön dolgozó csikósok, gulyások is. A meghívásokat már legalább egy hónappal a nagy esemény előtt személyesen megejtették. A mulatságon a pásztorok feleségeikkel és felnőtt családtagjaikkal vettek részt. A vendégek érkezésekor a köszöntés szinte az ünnepköszöntések formuláinak megfelelő volt: *Adjon az Isten, hogy több Dömötör napját érjünk erővel, egészséggel!* Vacsorára mustra birkát vágtak, s ennek végeztével kezdődött a beszélgetés, dalolás, tánc. Ezek a mulatságok a pásztorhagyományok, történetek továbbörökítésének is nagyon jó alkalmak voltak. A dömötöri juhászmulatságokat valamelyik pusztai csárdában is megrendezhették. Történeti adataink szólnak arról, hogy ezt az őszi pásztorünnepet már a XVIII-XIX. század fordulóján megtartották. A kerületi hatóságok tilalmazzák is: „Tapasztalván, hogy némely megyei Communitásokban a Juhok széllyel hányása alkalmatosságával s nyírás alkalmatosságával is az úgy nevezett juh torok dobzódással tartatni szoktak... azon Juh torok tartások úgy átallyán fogva el tiltatnak...” A kerületi tilalom sajnos nem nevezi meg a településeket, de a mai analógiák alapján a kiskunsági előfordulást nyugodtan feltételezhetjük.¹⁸ A múlt század végi, e század eleji adatok is a folyamatosságot mutatják. A dömötöri beszorulás után tartották meg a juhászok az ún. lakozásokat, írja Madarassy László.¹⁹

Ünnep volt Dömötör-nap a kommenciós juhászok számára is Szabadszálláson. Ekkor volt a húsvacsora. Ilyenkor a gazda állta a hús költségét, volt birkapörkölt és utána bor.

A Dömötör-nap, mint őszi határnap a juhászatban egy régebbi gyakorlat emlékét őrizte meg, amely megelőzte a Szent Mihály-nappal kezdődő gazdasági év gyakorlatát. A Kiskunsági juhászatban megtaláljuk egy más jellegű hagyománykörnek, Szent Vendel kultuszának a nyomát, amely azonban nem tudta kiszorítani Dömötör-nap hagyományait. De az őszi pásztorhagyományok körét mindenképp színezte. Szent Vendel-nap hagyománya és Szent Vendel kultusza valószínűleg a kiskun pusztákat benépesítő, jórészt a Jászságból származó katolikusság emlékét is őrzi. Szent Vendel –

¹⁷ Nagy Czirok László 1959. 276. sk.

¹⁸ Morvay Péter 1955. 300.

¹⁹ Madarassy László 1912. 31.

Dömötörhöz hasonlóan – a juhászok védőszentje. Szobrok, keresztek, templomi képek őrzik e kultusz emlékét tágabb területünk egészén a Duna–Tisza közén.²⁰

A pásztortársadalomnak az említett alkalmak mellett egyéb jeles ünnepei is voltak. A pásztorok maguk azt mondják Szabadszálláson, hogy a környék mindenkori vásárai szabályszerű pásztorünnepnek számítottak. Egyes vásárok jelentőségét pedig csak emelte, ha valamilyen módon a tenyésztéshez, a pásztorelethez szorosabban is kapcsolódtak. Ilyen volt a kunszentmiklósi nyári vásár, a *zöldvásár*, a jelentősek közé tartozott a kiskunhalasi vásár Szent Mihálykor. A legjelentősebbnek azonban a kunszentmiklósi Dömötör-napi vásárt tarthatjuk, amelyek a visszaemlékezések szerint még a közelmúltban is 20-30 juhász összegyűlt a kocsmaasztal mellett.²¹

A pásztorok erősen specializált ismeretanyaga, az állattenyésztésben szerzett nagy tapasztalata, alapos állat- és természetismerete a közösségen belül azt eredményezte, hogy a pásztorok legtöbbször szinte mágikus tudás birtokosaiként tartották és tartják – esetenként még ma is – számon. Szabadszállás és környékének hagyománya több gyógyítóembert ismert közöttük és mindenütt kiemelik a pásztoroknak az időjárás megjósolásában való jártasságát.

Nyilvánvalóan az állatoknak, az állatok fiziológiai tulajdonságainak, a természeti környezetnek a tapasztalati ismerete alakította ki a tenyésztés periódusait. Abban pedig egy hagyományos szemlélet maradványait láthatjuk, hogy ezeket az alkalmakat jeles napokhoz kötötték, ill. kötik még napjainkban is. Mind Szabadszálláson, mind a szintén megvizsgált Fülöpszálláson és Kunszentmiklóson a juhászok Szent Mihálynapkor eresztettek kost, azaz abban az időszakban, amikor a legeltetési idény vége felé közeledve az állatok jó fizikai állapotban voltak. A Szent Mihály-napi terminus alól csupán azok a juhászok tettek kivételt, akiket József-naptól karácsonyig szerződtek. Ők ugyanis augusztus végére időzítették az üzetést. A koseresztés előtt volt a mustrálás, azaz a további tartásra, szaporításra nem érdemes állatok, juhok kiválasztása. Ezeket jórészt a közelgő szüreti időszak folyamán értékesítették a szőlőskertekben. Ha a koseresztés Szent Mihály-napkor volt, a birka Mátyás-nap tájékán kezdte az ellést. Ez eltartott körülbelül József-napig, ettől kezdve fokozatosan elválasztották a bárányokat, s megkezdték a fejési idényt, legkésőbb Szent György-nap körül, s fejtek egészen Szent Mihály-napig, az újabb koseresztésig. A jelenlegi gyakorlat szerinti sűrűbb elletést a juhászok nem tartják jónak.

A pásztorok sajátos ismeretanyagához sorolhatjuk azokat a mágikus cselekedeteket, varázslásokat, amelyekkel a jószág egészségét, termékenységét, hasznát vélték elősegíteni. Ezek egy részét azonban a paraszti lakosság is ismerte és gyakorolta. Részletes bemutatásuk ennek az írásnak nem feladata. A tudós pásztorokról, gyógyí-

²⁰ Gulyás Éva 1980. 197–198.

²¹ Bána Gábor 1979. 231. sk.

tókról és gyógymódjaikról részletesen Nagy Czirok László ír.²² A jelenlegi szabadszállási, fülöpszállási és kunszentmiklósi pásztorok emlegetnek olyan juhászokat, akik értették a pondrós jószág ráolvasással történő gyógyításához, a patkányok elküldéséhez, vagy éppen a görgéskor a születendő malacok nemének befolyásolásához. A juhászok azt mondják, hogy „sokat babonáztak régen a birka betegségeire. Tanították egymást a juhászok.”

Viszonylag többet lehet hallani a pásztoroktól a veszettségről, s az ezt gyógyító veszettorvosokról. Ez minden állattartó vidékünknek sajátossága, az állattenyésztés súlyából következik.²³ Különösen egy szalkszentmártoni Szabó nevű veszettorvos nevét emlegették sokat. Azt mondták, hogy bezárta az állatokat a karámba, krétával húzott egy vonalat a kapuba és amelyik jószág nem akart átmenni azon a vonalon, azt mondta betegnek. A beteg állatoknak valamilyen port adott gyógyszerül. Az idősebb, vagy a Tisza mentéről származó pásztorok közül többen ismerték a szentesi Veszett Nagy Sándor nevét és tevékenységét. A visszaemlékezések szerint a kiskunsági pásztorok a veszett kutyáknak – az általános kőrisbogár por gyógyszer mellett²⁴ – koromban és hamuban megforgatott kenyeret adtak kilenc napon keresztül. Vagy pedig kilenc harapás kenyérbe kis darab piparezet raktak és három napon keresztül reggelenként a kutyának adták. Mind szódtlanul kellett végezni.²⁵

A ma emlékezete már nem ismeri a szokásostól eltérő juhászlakodalmakat, juhásztemetéseket, amelyek korábbi gyakorlatáról Nagy Czirok László ír.²⁶ Inkább a juhászoknak – foglalkozásuk miatt – a lakodalmakban játszott, betöltött szerepét hangsúlyozzák. Juhászokat ugyanis szívesen meghívtak lakodalomba, mert ajándékba általában egy vágóbirkát vittek. Ezt megnyúzva, nem pedig elevenen vitték. Egy juhász lakodalmán, ahová több pásztor is hivatalos lehetett, a végén kimaradt nyúzott birka húsát a vendégek között szétosztották. Húst főzni is szívesen meghívták a juhászokat, hiszen ők tudták a legjobb birkapörköltet készíteni.

Szabadszállási és környékbeli anyagom rövid áttekintésének végén csupán egyetlen mozzanatra szeretnék még utalni, egy olyan tényezőre, amely a pásztorfolklórt is befolyásolhatja. Ez pedig a vidékünkön, a Kiskunságban és a Duna–Tisza közén is nagyarányú pásztormigráció. Ennek révén és a földrajzi közelsége miatt is, a vizsgált terület nagyon erős kapcsolatokat tartott fenn a Duna jobb partjával, Tolnával és a Mezőfölddel. Errefelé sokkal szorosabb szálak fűzték, mint a Tisza mente és a Tiszán-

²² Nagy Czirok László 1959. 179. k.

²³ Barna Gábor 1979. 53. sk.

²⁴ Vajkai Aurél 1936.

²⁵ Tálasi István 1936. 99–100., Barna Gábor 1979.

²⁶ Nagy Czirok László 1979. 268., sk.

túl irányába, bár mindkét táj felé irányuló jegyeket láthattunk az anyag bemutatása során. E kapcsolatok további jegyeit újabb kutatások hozhatják felszínre.

A tanulmányt 1984-ben zártam le. Az azóta eltelt időszakból a Kiskunságra ill. a pásztorélet folklórája vonatkozóan további szakirodalmi tájékoztatást nyújt Juhász Antal: *Mezőgazdaság és agrárnépesség*. In: *Szeged története 3. (1849–1919)*. Szeged, 1992.; Felföldi László: *A vallásos népelet és a szokások tárgyai*. In: Juhász Antal (szerk.) *Csongrád megye népművészete*. Budapest, 1991.; Juhász Antal: *A szegediek külterjes állattartása 1850 és 1914 között*. *Tudományos Közlemények 2. Hódmezővásárhely, 1991.* 100–131. című munkája.

IRODALOM

- Baksay Sándor 1917: *Összegyűjtött irodalmi dolgozatai III. Néprajzi dolgozatok. A Jász-Kunság*. Budapest, 235–264.
- Barna Gábor 1979a: *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*. Budapest.
- Barna Gábor 1979b: *Hirtenhund und Magie*. *Etnografszki i folkloriszticsni izsledvanija*. Szofia, 1979, 197–201.
- Gulyás Éva 1980: *A Vendel-kultusz emlékei a Jászságban*. *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1979–1980*. 185–200.
- Kádár Lajos 1956: *Kolomp szól a ködben*. Budapest.
- Janó Ákos 1965 (szerk.): *Kiskunhalas*. Kiskunhalas.
- Janó Ákos 1982: *Fejezetek a szanki és mórícgáti tanyásgazdálkodás múltjából. A kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 1. Kecskemét*.
- Látos Sándor 1944: *Nádtetők alatt*. Budapest.
- Látos Sándor 1965: *Az eke visszafordul*. Budapest.
- Látos Sándor 1967: *Parasztok imádkoznak*. Budapest.
- Madarassy László 1904: *Népies gyógyászat a Kiskunságból*. *Néprajzi Értesítő V.* 241–246.
- Madarassy László 1912: *Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon*. Budapest.
- Morvay Péter 1955: *Történeti adatok a kiskunhalasi levéltárból*. *Néprajzi Értesítő*.
- Nagy Czirok László 1963: *Budártüzek mellett*. Budapest.
- Nagy Czirok László 1959: *Pásztorélet a Kiskunságon*. Budapest.
- Nagy Czirok László 1965: *Betyárélet a Kiskunságon*. Budapest.
- Tálas István 1936: *A Kiskunság népi állattartása*. Budapest.
- Tálas István 1977: *Kiskunság*. Budapest.
- Vahot Imre–Kubinyi Ferenc 1853: *Magyarország és Erdély képekben I. Pest 88–128.* (hasonmás kiadása 1980.)
- Vahot Imre–Kubinyi Ferenc 1854: *Ungarn und Siebenbürgen in Bilden*. Pest, 1854. 88–138.

MATERIALIEN ZUR FOLKLORE DES HIRTENLEBENS IN SZABADSZÁLLÁS

BARNA GÁBOR

Die vorliegende Arbeit ergänzt die bisherigen Kenntnisse über das Hirtenleben dieser eigentümlichen Region der ungarischen Tiefebene, der „Kiskunság“, mit weiteren Daten. In erster Linie stellt sie die festlichen Bräuche in der Viehzucht und die Elemente des Glaubens dar. Besonders setzt sie sich mit den Bräuchen auseinander, die in der Beziehung zwischen den Hirten und den Gutsbesitzern auftreten. Die eigentümlichen Folklorelemente des Hirtenlebens sind natürlich dort bis heute aufrechterhalten worden, wo die Bedeutung der Viehzucht in der Wirtschaft noch immer groß und dementsprechend auch der Anteil der Hirten in der örtlichen Gesellschaft relativ hoch ist.

Die Abhandlung erörtert die festlichen Bräuche, die mit der Anstellung der Hirten zusammenhängen. Die Grenztermini der Anstellung waren Festtage: Hl. Georg (24. April) und Hl. Katharine (25.11.). Die melkenden Schäfer waren im Interesse der Schafzucht für ein ganzes Jahr vom Demetrius-Tag (26. Oktober) bis zum Demetrius-Tag des nächsten Jahres verpflichtet.

In den untersuchten Gemeinden behielt man den Brauch des Weihfestes der sich zum ersten mal verdingenden Schäfersknechte gut in Erinnerung, welches immer ein mit Schlagen und Festmahl verbundenes Ritual war. Auch weitere Momente der Viehzucht knüpfen sich an bis heute gefeierte Festtage. So wird zum Beispiel das Vieh am Karfreitag sterilisiert, und der Schwanz der Lämmer wird wegen des Melkens ebenfalls an diesem Tag abgeschnitten. Die Gutsbesitzer geben an größeren kirchlichen Feiertagen (Weihnachten, Ostern und Pfingsten) ihren Schäfern Geschenke: einen speziellen kleinen Kuchen und Wein. Eines der wichtigsten Ereignisse des Hirtenlebens war der Einzug von der Pušta im Herbst nach dem Ende der Weidezeit. Dann (am Demetrius-Tag) haben die Schäfer in geschlossener Gesellschaft gefeiert.

Die Bewohnerschaft der Gemeinden hält die Hirten wegen ihrer überdurchschnittlichen Kenntnisse der Tier- und Pflanzenwelt magischen Wissens kundig: ihre Tierheilmethoden oder Wettervorhersagen werden als magische Kenntnisse angesehen.